

Роль гудвілу в управлінні вартістю вітчизняного промислового підприємства

Фаїзова О.Л.

кандидат економічних наук, доцент,
Національна металургійна академія України

У статті обґрунтовано доцільність уточнення та чіткого структурування нематеріальних активів у фінансовій звітності підприємства на ідентифіковані та неідентифіковані – гудвіл. Визначено необхідність визнання та оцінки внутрішнього гудвілу в практиці управління промисловим підприємством, що орієнтоване на зростання ринкової вартості.

Ключові слова: стратегічне управління, нематеріальні активи, неідентифіковані нематеріальні активи, гудвіл, капіталізація.

Фаїзова О.Л. РОЛЬ ГУДВИЛЛА В УПРАВЛЕНИИ СТОИМОСТЬЮ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье обоснована целесообразность уточнения и четкой структуризации нематериальных активов в финансовой отчетности предприятия на идентифицированные и неидентифицированные – гудвилл. Рассмотрена необходимость признания и оценки внутреннего гудвилла в практике управления промышленным предприятием, ориентированным на увеличение рыночной стоимости.

Ключевые слова: стратегическое управление, нематериальные активы, неидентифицированные нематериальные активы, гудвилл, капитализация.

Faizova O.L. ROLE OF GOODWILL IN COST MANAGEMENT OF DOMESTIC INDUSTRIAL ENTERPRISE

In the article the expediency of clarification and clear structuring of intangible assets in the financial statements of the enterprise to identified and unidentified – goodwill. The necessity of confession and estimation of internal goodwill is considered for management practice at industrial enterprise that is oriented to the increase of market value.

Keywords: strategic management, non-material assets, unidentified non-material assets, goodwill, capitalization.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ознакою сучасної економіки стає зсув центру ваги у структурі активів підприємства на неідентифіковані нематеріальні активи. Спостерігається тенденція зростання розриву між ринковою і балансовою вартістю капіталу підприємств, що приводить до необхідності оцінки вартості гудвілу.

В економічній літературі гудвіл розглядається як вартісний вимірник інтелектуального капіталу підприємства, який визначається виключно в момент його продажу. Відповідно до МСФЗ гудвіл є активом, який відображає майбутні економічні вигоди, що виникають від інших активів, придбаних під час об'єднання бізнесу, які не можна ідентифікувати індивідуально або визнати окремо [1]. Тобто оцінка та визнання гудвілу пов'язується з об'єднанням чи поглинанням підприємства, що знайшло відображення у вилученні статті гудвілу з переліку обов'язкових статей балансу підприємства за НПсБО 1. Це свідчить про складність та суперечливість категорії гудвілу, про недооцінку ролі гудвілу як інструмента оцінки

ефективності використання інтелектуального капіталу підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На еволюцію категорії гудвілу, проблеми його оцінки звертають увагу такі автори, як, зокрема, М. Бондар, В. Кулик, О. Ридзевська, Г. Уманців. Посилення ролі нематеріальних активів у стратегічному управлінні підприємством знайшло відображення у дослідженнях М. Кизима, О. Кузьміна, Л. Малярця, Т. Момота та інших науковців.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Втім, необхідність подальших досліджень цієї проблеми пов'язана з тим, що у висококонцентрованих базових галузях економіки України більшість підприємств є вартісноорієнтованою. Відповідно, постає питання щодо аналізу ролі гудвілу у створенні вартості підприємства як інструмента оцінки бізнесу та управління вартістю компанії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета роботи полягає у дослідженні ролі гудвілу в стратегічному управлінні вітчизняним вартісноорієнтованим підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з П(С)БО № 8 «Нематеріальні активи», затвердженим Наказом Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 р. № 242, гудвіл – це складова нематеріальних активів підприємства, тобто він виступає в ролі об'єкта довгострокового використання, що не мають матеріальної форми, але мають вартісну оцінку, приносять дохід та можуть бути ідентифікованими. Тобто наявне формулювання нематеріальних активів не є досконалим, бо фактично до їх складу через гудвіл включені й неідентифіковані нематеріальні активи, які практично не можуть бути оцінені та відображені у бухгалтерському обліку.

Глобалізація ринків капіталу, загострення конкуренції за інвестиційний капітал, зростання вартості підприємства, його цінності як основного критерію вибору інвесторів висувають нові вимоги до системи управління промисловим підприємством. Відбуваються й кардинальна переоцінка ролі активів підприємства, постійне зростання значущості нематеріальних активів, їх перетворення на самостійний інтегруючий компонент по відношенню до системи бізнес-стратегій підприємства. Світові тенденції у сфері купівлі-продажу бізнесу свідчать про те, що вартість нематеріальних активів у загальній вартості компанії складає від 40% до 90%. Сучасні українські підприємства мають досить низький відсоток нематеріальних активів у загальній вартості бізнесу (біля 2–5%), водночас ринкова вартість додатково врахованих нематеріальних активів може складати 15–20% та більше, що суттєво збільшує вартість компанії [2].

Результатом усвідомлення ролі неідентифікованих нематеріальних активів стало введення гудвілу у практику управління компанією. Відповідно до загальноприйнятої у світовій практиці термінології гудвіл, «добра репутація» фірми, – це нематеріальні активи, що складаються з престижу підприємства, його ділової репутації, взаємин з клієнтурою, номенклатури продукції, місцезнаходження, бренду, комунікативних цінностей та інших факторів реального збільшення прибутку та підвищення ринкової вартості [3]. Фактично гудвіл можна розглядати як невідчутні додаткові вигоди, зумовлені якістю ведення бізнесу та ефективністю управління, які надають підприємству конкурентні переваги у галузі та можливість отримувати додаткові доходи.

У національному законодавстві України нематеріальні активи ідентифікуються та оцінюються окремо від гудвілу компанії, а сам

гудвіл переважно складається із неідентифікованих нематеріальних активів. Наявність у підприємства нематеріальних активів ще не є свідченням наявності гудвілу.

Складність гудвілу як категорії управління впливає з його двоїстої, трансформаційної природи: в разі зміни власника, реструктуризації підприємства тощо гудвіл являє риси ідентифікованого нематеріального активу (відображення у бухгалтерській звітності), втім, без матеріального визначення його складових. Водночас практика свідчить про те, що кожному підприємству слід прогнозувати власні майбутні кроки в умовах ринкової невизначеності для потенційного зростання та економічної безпеки з метою запобігання спаду виробництва, реалізації ефективної маркетингової та збутової політики, а також утримання певного сегменту ринка. Це потребує здійснення оцінки гудвілу не тільки перед продажем підприємства, але й упродовж його поточної діяльності [4]. Останнє стає вкрай важливим в інноваційно-інформаційну епоху, основою якої є нематеріальні, інтелектуальні активи [5], в структурі яких значне місце посідає управлінський капітал.

Ми виокремлюємо управлінський капітал як самостійний компонент нематеріальних активів, виходячи із зростаючої ролі фактору управління у підвищенні конкурентоспроможності підприємства та зростанні його вартості в умовах трансформації до нової економіки. Структура управлінського капіталу представлена формами реалізації управлінської активності (моделі, стилі та методи управління, алгоритм прийняття рішень, способи делегування повноважень); організаційною структурою управління; формами організації та стимулювання праці; рівнем творчої активності управлінського персоналу; сукупністю теоретичних знань, практичного досвіду та індивідуальних особливостей управлінського персоналу; здатністю системи управління щодо прийняття рішень, які відповідають зовнішнім умовам, визначеним цілям та стратегії підприємства.

В постіндустріальному суспільстві управлінський капітал набуває нового статусу інтегруючого елемента інтелектуального капіталу. Ефективність нематеріальних активів як інтелектуального капіталу підприємства залежить від збалансованості усіх елементів системи, які активізуються завдяки прийняттю ефективних управлінських рішень для досягнення цілей підприємства в умовах ризику, невизначеності та гнучкого інституційного середовища.

Таким чином, нематеріальні активи замикають на собі такі ключові фактори конкурентоспроможності підприємства, як, зокрема, ефективні моделі управління, нові ідеї та технології, організаційна досконалість, людські ресурси, успішний бренд, розгалужена клієнтська база. Тобто йдеться про синергетичний ефект управлінського капіталу – він збільшує потенціал зростання вартості підприємства. Це уможлиблює тлумачення нами гудвілу як категорії, що інтегрує всі компоненти неідентифікованих нематеріальних активів. Ми вважаємо недостатнім тлумачення гудвілу лише як ділової репутації підприємства. Ще у 1891 р. англійський бухгалтер Ф. Мор вперше запропонував оцінювати гудвіл, виходячи з погляду на додаткові доходи, що він генерує. Основа гудвілу – це неідентифіковані нематеріальні активи, саме управлінський, людський капітал тощо. Для потенційного інвестора оцінка гудвілу виступає потужним інструментом, що дає уявлення про те, яка частина ринкової вартості підприємства виражена її реальними активами, а яка – гудвілом, що сприяє більш точному уявленню ступеня ризику інвестування компаній.

Гудвіл фактично виступає споживчою вартістю підприємства як товару на фондовому ринку, тобто ринковою перспективністю зростання капіталізації. Витрати, що мають результатом створення гудвілу, практично неможливо ідентифікувати, бо вони напроцьовуються та накопичуються упродовж тривалого часу, зокрема на своїй власній основі за принципом складних процентів. Як економічна категорія гудвіл – це неідентифіковані нематеріальні активи підприємства, які дають змогу мати специфічні конкурентні переваги та генерувати прибутки, що перевищують середньогалузеві, формувати вартість бізнесу, що є вищою за вартість чистих активів підприємства.

Внутрішньо генерований гудвіл, що вимірює вартість неідентифікованих нематеріальних активів, активом не визнається і в обліку не відображається. Втім, позитивний внутрішній гудвіл опосередковано впливає на показники фінансового стану, а відповідно, й на інвестиційну привабливість підприємства. Негативний гудвіл як перевищення вартості частки покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів та зобов'язань над вартістю придбання на дату придбання визначають для фінансової оцінки підприємства. За цих умов набуває актуальності проблема вимірювання ефективності використання

неідентифікованих нематеріальних активів підприємства [6], в структурі яких зростають роль та значення управлінського капіталу підприємства [7].

Для оцінки ефективності використання неідентифікованих нематеріальних активів підприємства пропонуємо поєднання рейтингового та кількісного методів оцінки якісного рівня системи управління, фактором підвищення якого є управлінська, інтелектуальна досконалість. Тобто кількісна оцінка якості корпоративного управління вимірює віддачу від використання управлінського капіталу підприємства як найважливішої складової нематеріальних активів.

Кількісним вимірником якості управління підприємством обрана рейтингова оцінка ступеня досягнення ключових показників ефективності.

Економічний ефект від реалізації ефективних управлінських рішень, удосконалення організаційної структури управління, впровадження інноваційних управлінських технологій і практик, креативності управлінського персоналу для вартісно-орієнтованого промислового підприємства полягає у збільшенні його ринкової вартості. Оцінка ефекту базується на сценарному розрахунку прогнозних значень капіталізації відповідно до досягнутого рівня якості корпоративного управління. Розрахунок, результати якого представлені у табл. 1, використовує прогнозну оцінку вартості гудвілу як невідображеної у балансі вартості неідентифікованих нематеріальних активів перш за все ефекту численних синергізмів управлінського капіталу.

Прогнозна оцінка гудвілу здійснена за наявною методикою надприбутків. Гудвіл характеризується як надприбуток підприємства, виражений сумою синергетичних ефектів відносно середньої норми прибутку, що генерується активами.

На основі даних провідних металургійних підприємств Придніпровського регіону України [8; 9; 10] розроблені три сценарії реформування системи управління металургійного підприємства на основі впровадження управлінських інновацій як одного з факторів підвищення ефективності інтелектуального капіталу, тобто неідентифікованих нематеріальних активів підприємства, а саме стартовий, проміжний та оптимістичний. Вони відповідають ступеню інтеграції управлінських інновацій в систему управління підприємством та відповідній динаміці її якості від задовільного до високого рівнів.

Розрахунок гудвілу здійснюється в такий спосіб:

$$Г = ЧП - (А \times РА) \quad (1),$$

де Г – сума гудвілу на основі оцінки за фактичною сумою прибутку підприємства;

ЧП – середньорічна сума чистого прибутку підприємства;

А – середньорічна вартість активів підприємства;

РА – базова норма рентабельності активів, виражена десятковим дробом.

Для нівелювання впливу випадкових динамічних чинників аналізовані абсолютні показники в процесі оцінки беруться середніми за останні три роки. А базова норма рентабельності активів відповідає значенню показника підприємства-аналога на фондовому ринку. Для розрахунку прогнозованих значень чистого прибутку за формулою розрахунку норми рентабельності активів використовується можливе сценарне значення вказаного показника за рангом його відповідності якості системи управління.

Підвищення якості управління на основі використання управлінських інновацій супро-

воджується зростанням вартості гудвілу підприємства і відповідним зростанням його капіталізації, яка розраховується як сума балансової вартості активів і зобов'язань та вартості гудвілу:

$$EV = A + Г \quad (2).$$

Тоді отриманий економічний ефект розраховується за такою формулою:

$$E = EV_{\text{сценарн.}} - EV_{\text{факт.}} \quad (3).$$

Внаслідок наявності численних факторів кон'юнктурного впливу на ринкову вартість існують об'єктивні розбіжності вартості капіталізації підприємства за різними методами оцінки. Водночас за результатами сценарного аналізу створення системи реалізації стратегії на основі управлінських інновацій та результуюче підвищення рівня якості системи управління підприємством від задовільного до середнього дадуть змогу отримати економічний ефект вже на старті проекту удосконалення системи корпоративного управління у вигляді приросту капіталізації у розмірі 0,999 млн. грн.

Висновки з цього дослідження. З урахуванням зростаючої ролі неідентифікованих

Таблиця 1

Сценарний розрахунок економічного ефекту розробки і впровадження управлінських інновацій в практику управління металургійним підприємством (складено за [8; 9; 10])

Показник	t_{n-1}	t_n	t_{n+1}	Середнє значення	Прогноз	E
Активи, тис. грн.	767 209,5	808 896,5	816 756	797 621		
Чистий прибуток, (ЧП) тис. грн.	-28 062	-9 664	-5 935	-14 554		
EV, млн. грн.			842,881			
Стартовий сценарій – Задовільний рівень управління підприємством						
Рентабельність активів (РА) – рівень 2014 р. (оцінка), %					-0,36	
ЧП, тис. грн.				-13 555		
Гудвіл (Г) тис. грн.					27 123,67	
EV, млн. грн.			842,881		843,880	0,999
Проміжний сценарій – Добрий рівень управління підприємством						
РА – середній рівень конкурентів-аналогів, %					-0,05	
ЧП, тис. грн.				-12 715		
Г., тис. грн.					27 967,21	
EV, млн. грн.			842,881		844,723	1,843
Оптимістичний сценарій – Високий рівень управління підприємством						
РА – найкращий рівень протягом 2007–2013 рр., %					0,39	
ЧП, тис. грн.				-11 514		
Г., тис. грн.					29 165,12	
EV, млн. грн.			842,881		845,921	3,041

нематеріальних активів вважаємо недоцільним їх вилучення зі складу активів підприємства за НП(С)БО 1. Навпаки, актуальними стають уточнення та чітке структурування нематеріальних активів у Звіті про фінансовий стан підприємства на ідентифіковані та неідентифіковані – гудвіл – від англійської “goodwill”, «добра воля», тобто здатність покупця сплатити більше, ніж сукупна вартість активів.

Облік внутрішньо генерованого гудвілу на практиці не відображається ні в обліку, ні в звітності підприємства. Проаналізовані методи оцінки гудвілу дадуть можливість оцінити ефективність використання неідентифікованих нематеріальних активів та нададуть керівникам підприємств, менеджерам вищих ланок управління інформацію для прийняття управлінських рішень з метою покращення діяльності підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міжнародний стандарт фінансової звітності 3 (МСФЗ 3). Об'єднання бізнесу IASB; Стандарт, Міжнародний документ від 1 січня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_006.
2. Хруцкий В. Оценка персонала. Критика теории и практики применения системы сбалансированных показателей / В. Хруцкий, Р.Толмачёв. – 2-е изд., перераб. доп. – М.: Финансы и статистика, 2009. – 224 с.
3. Момот Т. Оцінка вартості бізнесу: сучасні технології / Т. Момот. – Х.: Фактор, 2007. – 224 с.
4. Дмитрук Є. Методи оцінки репутації підприємства / Є. Дмитрук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Emp/2008_20/dmitruk.pdf.
5. Кармазін В. Аналіз можливості використання збалансованої системи показників у менеджменті збиткових підприємств гірничо-металургійного комплексу України / В. Кармазін // Економічний вісник НГУ. – 2005. – № 1. – С. 90.
6. Сучасні тенденції розвитку обліку, контролю й аналізу нематеріальних активів: [монографія] / за заг. ред. Ф. Журавки. – Суми: Ярославна, 2015. – 208 с.
7. Управлінський капітал як ключовий фактор становлення моделі збалансованого управління.
8. Інформація виробника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nikopol.net.ua>.
9. Інформація виробника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nmpp.interpipe.biz/ru/company>.
10. Інформація ПАТ «Комінмет» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kominmet.com.ua/line1.php?lng=ru&news=7>.